

Hrvatski restauratorski zavod potpuno je obnovio ra

Piše: Daniel RADMAN

UVukovaru, najrazrušenijem europskom gradu poslije Drugoga svjetskog rata, gotovo ni jedan objekt nije ostao netaknut tijekom razaranja 1991. Neke od tih građevina postale su simbolom hrvatskog otpora i stradanja, poput legendarnog Vodotornja, vukovarske bolnice ili crkve sv. Filipa i Jakova, izazivajući i danas pitanja zašto ih je agresor toliko razarao unatoč svim međunarodnim konvencijama. Nema drugog zaključka osim da je cilj bio zatrti vukovarski povijesni identitet, što mu na kraju nije pošlo za rukom jer obnovljeni Vukovar sa svojim simbolima opet ponosno stoji. Posebno mjesto tu ima dvorac Eltz, neobarokno zdanje na obali Dunava, godinama sjedište Gradskog muzeja, svima nam znano kao motiv na novčanici od 20 kuna. Agresora nije nimalo spriječilo da dvorac kao povijesno zaštićenu građevinu - koja zbog svoje lokacije i otvorenosti svojih prostora prema Dunavu i Srbiji nije imala ni obrambenu ni vojnu vrijednost - bjesomučno razara doslovno od samog početka bitke za Vukovar. Već prvog dana napada na dvorac Eltz pala je prva granata, a u samo nekoliko dana središnji muzejski dio temeljito je uništen.

Grofovi Eltz postali su vlasnicima veleposjeda na kojem će niknuti slavni dvorac još u 18. stoljeću. Bilo je to razdoblje nakon oslobođenja Slavonije od Turaka, a prvi vlasnik bio je grof Johann Ferdinand von Kueffstein. Njemu je car Karlo VI., u zamjenu za posjed Dioszeg, 1728. godine ustupio Stari Vukovar, područje koje je obuhvaćalo 23 sela, i Novi Vukovar s osam sela. Kuffstein će osam godina poslije za 17.500 rajnskih guldena prodati vukovarsko vlastelinstvo grofu Karlu Filipu Eltzu, uz blagoslov samog cara zbog Eltzovih zasluga u ratu s Francuskom. Obitelj Eltz držala je veleposjed punih 208 godina u svojem vlasništvu.

Osebjuna povijest

Pisana povijest obitelji Eltz vodi se još od 1157. godine, a spominju se u darovnici zemljišta cara Fridrika I. Barbarosse. Tada su Eltzovi živjeli u malom dvorcu na obalama istoimene riječice, u sadašnjoj zapadnoj saveznoj njemačkoj pokrajini Falačko Porajnje. Njihov utjecaj posebno je bio snažan u gradovima Mainz i Trieru, u kojemu je Hans Jakob Eltz 1624. dobio nasljedno vojno zapovjedništvo. Njegov sin Karlo Filip Eltz, koji je kupio vukovarski veleposjed, u 18. je stoljeću imenovan nadbiskupom Mainz i knezom izbornikom. Eltzovi su, nakon što su stekli posjed u Vukovaru, isprva samo povremeno boravili ondje. Posjed je od Karla Filipa naslijedio njegov nećak Anselmo Kazimir, no to nije bilo naj sretnije razdoblje. Samo vlastelinstvo bilo je u teškim materijalnim i drugim neprilikama, koje su pogoršali katastrofalna epide-

Dvorac zbog svoje lokacije i otvorenosti svojih prostora prema Dunavu i Srbiji nije imao ni obrambenu ni vojnu vrijednost - agresor ga bjesomučno razara doslovno od samog početka bitke za Vukovar. Već prvog dana napada na dvorac Eltz pala je prva granata, a u samo nekoliko dana središnji muzejski dio temeljito je uništen

DVORAC ELTZ PONO SJAJI STARIM SJA

Srpskog agresora nije nimalo spriječilo to što je riječ o povijesno zaštićenoj građevini, bjesomučno ju je razarao od samog početka bitke

mija kuge 1742. te mnogi pljačkaši i bjegunci pred zakonom.

Nakon Anselma Kazimira u posjed dolazi grof Hugo Filip Eltz koji je bio prvi Eltz koji se tu trajno nastanio. Upravo će za njegova vremena doći i do izgradnje, ali i unapređenja imanja koje se intenzivno obrađuje po uzoru na Eltzove njemačke posjede. Na odluku da se preseli onamo nedvojbeno je utjecala i carica Marija Terezija koja je Eltzove nagradila za vjernu službu vukovarskim posjedom kao "neotuđivim i s pravom

prvorodenoga muškog potomka na nasljedstvo". Posljednji gospodar vukovarskog vlastelinstva bio je Jakob III. grof Eltz (1921. - 2006.), poznat u nas i kao Jakov Eltz Vukovarski kojemu je isto oduzeto 1945. godine, nakon čega se preselio u Njemačku. U Hrvatsku se vratio 1992., a bio je i izabran za zastupnika u Hrvatskom saboru. Preminuo je u Njemačkoj 2006. godine.

Vlastelinstvo Eltzovih tijekom stoljeća se mijenjalo. Ustrojem Vojne krajine najprije je sma-

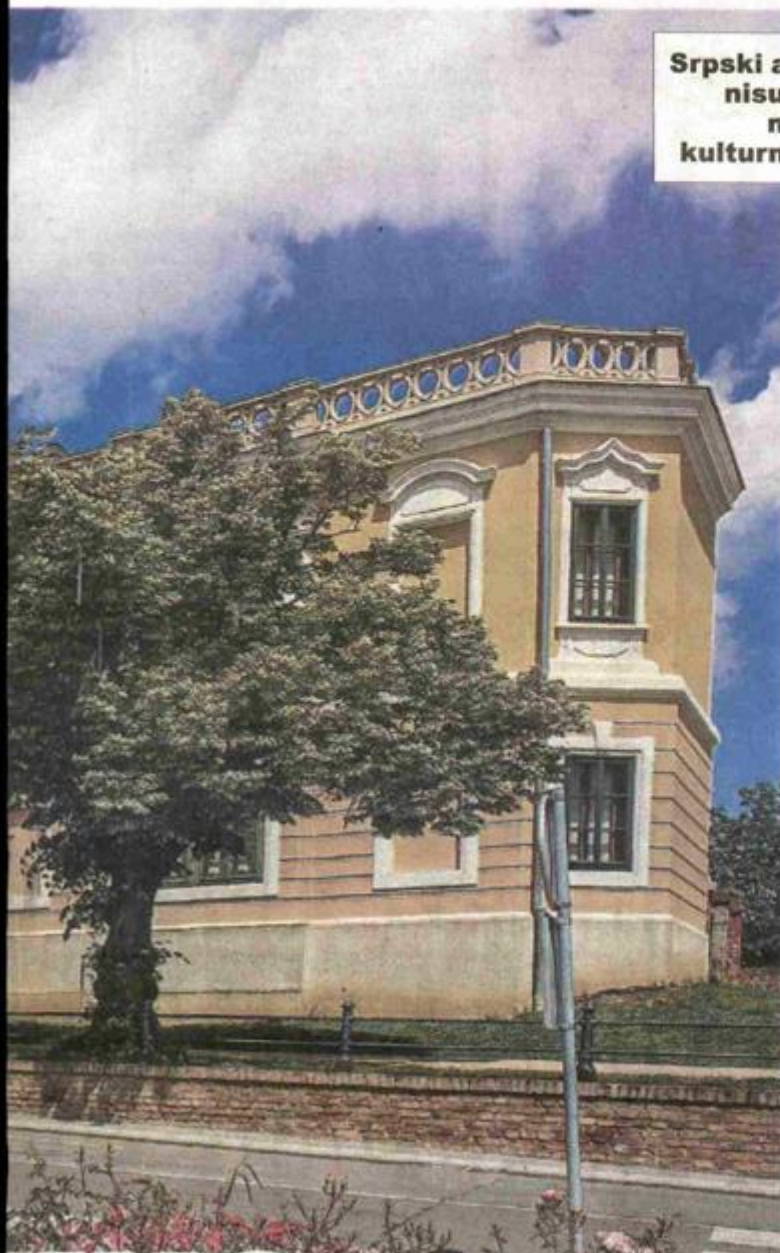
njeno za osam sela, a nakon prve agrarne reforme i ukidanja kmetstva bilo je smanjeno s 50.476 na 18.416 hektara.

Raskošno zdanje

Između dva svjetska rata, kada je uslijedila nova agrarna reforma, smanjeno je na 11.639 hektara, što je predstavljalo dvije trećine ukupne površine. Unatoč tomu, vlastelinstvo Eltz držalo se za jedno od najjačih u Hrvatskoj, a bilo je posebno na glasu po vinogradarstvu, svilarstvu, pčelarstvu i po-

ljodjelstvu. Sam dvorac razvijao se od skromne kurije do reprezentativnog zdanja srednjoeuropskog izgleda, pretpostavlja se da su prve kurije gradili grofovi Kueffstein i Eltz na mjestu negdašnjeg samostana. Začeci današnjeg dvorca sežu još u 1749. godinu, kada je započela gradnja klasicističkog dvorca, koji se danas naziva južnim krilom, a dovršen je dvije godine poslije. Dogradnje su uslijedile 1781. i 1790., potom i tijekom 1811. i 1824., a konačan izgled počeo je dobivati kra-

zoreni dvorac i njegove popratne objekte u Vukovaru

Srpski agresori nisu nimalo marili za kulturno blago

jem 19. stoljeća. Neobaroknu obnovu koja je potrajala od 1895. do 1907. vodio je bečki arhitekt Viktor Siedek. Upravo je u tom razdoblju nadograđen središnji dio dvorca s rizalitom i tri razine, a istodobno je u dvorištu dograđen cijeli niz pomoćnih i gospodarskih zgrada koji je izgledom usklađen s glavnom zgradom.

Dvorac je ostao gotovo nepromijenjen do Domovinskog rata, jedina je iznimka bila ta što su ulična i dvorišna zgrada obnovljene između 1968. i 1970. za potrebe Gradskog muzeja. Prethodno je dvorac služio i kao vojna bolnica, i dječji dom te "domaćinska" i vojna glazbena škola. Zasluge da ga se prenamijeni u muzej idu istaknutom arheologu i muzeologu Antunu Baueru, rođenom Vukovarcu, koji je osnivanje muzeja u rodnom gradu potaknuo već 1946. godine, a trinaest godina poslije poklonio mu zbirku, danas naširoko poznatu kao "Zbirka Bauer". Riječ je o jednoj od najcjelovitijih zbirki hrvatskih umjetnika 19. i prve polovice 20. stoljeća. Nju je dopunio 1968. pa ona, osim slika, crteža, grafika i skulptura, obuhvaća i raznovrsni stilski namještaj, oružje i znatne količine rimskog novca i drugih predmeta. Sam muzej u dvorcu je od 1966. godine. Nažalost, zbog blokiranih izlaza iz grada tijekom bitke za Vukovar onemogućena je evakuacija muzejske građe.

Tisuće granata

Pretpostavlja se da je tijekom opsade grada na dvorac ispaljeno između 900 i 1000 granata. U avionskom i artiljerijskom napadu na grad 28. kolovoza 1991. od eksplozija granata stradalo je pročelje krovišta na dijelu dvorca u kojem je bio muzej, a istodobno je drugi dio dvorca potpuno uništen avionskom bombom. Tijekom rujna iste godine u kontinuiranim je napadima s položaja uokolo grada i iz zraka dvorac pogoden brojnim projektilima, a muzejski je dio bombardiran i zapaljen te je požar trajao dva dana. Do 18. studenoga 1991. gadan je iz svih mogućih pravaca i pretvoren je u potpunu ruševinu. Prema snimkama HTV-a, 20. studenoga muzejski je dio bio gotovo u cijelosti razrušen.

Na beogradskoj televiziji jasno se vidjelo da je odmah nakon pada grada otpočelo odnošenje muzejskog materijala, a

najskandalozniji trenutak uslijedio je 1992., kada je u Parizu, na izložbi u Jugoslavenskom kulturnom centru, održana izložba pod nazivom "Vukovar 1991. – genocid nad kulturnom baštinom srpskoga naroda" koja je nakon prosvjeda vrlo brzo zatvorena.

Ukraden je i dio muzejske građe koji je bio pohranjen u podrumu franjevačkog samostana, no zahvaljujući UNESCO-u i Vijeću Europe, došlo se do spoznaja da se dio zbirke s inventarskim knjigama čuvao u Gradskom i Vojvodanskom muzeju te Arhivu Vojvodine u Novom Sadu, a manji dio prebačen je u Etnografski muzej u Beogradu, odnosno dalsku eparhiju.

Krađa umjetnina

Muzej se u oslobođeni Vukovar vratio 1997., a zatečen je tek manji dio eksponata koji je zadržan u "muzeju" koji je u smanjenom opsegu nastavio s radom i tijekom okupacije, no od 2001., nakon potpisanog ugovora između Hrvatske i Srbije, započeo je povrat kulturnih dobara. Ipak, treba reći da je dio nepovratno uništen, a dio je završio u privatnim zbirka.

Kad je riječ o samom zdanju, najviše štete pretrpjele su muzejske zgrade. Najteže je stradalo sjeverno pročelje glavne zgrade dvorca koje je višekratno izravno pogodeno granatama i južno pročelje susjednoga paviljona koje je bilo gotovo sasvim srušeno. Bogata unutrašnja oprema, mramorni kamini, štukature na svodovima i stropovima, kamene dovratnici i popločenja uništeni su ili oštećeni projektilima i požarima. Djelomično su tek očuvane neke prostorije u prizemlju i jedna velika dvorana.

S obzirom na razmjere razaranja, ali i zahtjevnost obnove (uključujući i nedostatak izvora prema kojima bi se obavila rekonstrukcija), ona će započeti tek sredinom 2000-ih. Obnova građevina povjerena je Hrvatskom restauratorskom zavodu, kao dio kompleksnog programa pod nazivom "Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Ilok - Vukovar - Vučedol". Projektom je obuhvaćena povijesna jezgra Iloka, grad Vukovar (kompleks dvorca Eltz i povijesna jezgra grada) te arheološki lokalitet Vučedol. Cjelokupan projekt započet je 2005. godine s ciljem istraživanja, obnove i prezentacije kulturne baštine, obogaćenja kulturnoga krajolika i podizanja razine svijesti o vrijednosti prostora podunavske regije.

Otvorenje kompleksa dvorca Eltz u Vukovaru za novi muzejsko-galerijski i multikulturalni centar - Gradski muzej Vukovar uslijedilo je 2011. godine, dok će se u siječnju 2013., u povodu Dana muzeja, prvi put potpuno otvoriti javnosti i predstaviti dio stalnog postava smještenog u prizemlju zgrade Velikog dvora kompleksa Eltz. Naime, prije cjelovite obnove kompleksa izložbe su se održavale u prostoru Dvora i gospodarskih zgrada.

Dvorac je ostao gotovo nepromijenjen do Domovinskog rata, jedina je iznimka bila ta što su ulična i dvorišna zgrada obnovljene između 1968. i 1970. za potrebe Gradskog muzeja. Prethodno je dvorac služio i kao vojna bolnica i dječji dom

Na TV Beogradu vidjelo se da je odmah nakon pada grada otpočelo odnošenje muzejskog materijala, a 1992. u Parizu, na izložbi u Jugoslavenskom kulturnom centru, održana je izložba 'Vukovar 1991. – genocid nad kulturnom baštinom srpskoga naroda'

VNO JEM

Današnji izgled reprezentativnog zdanja dvorca Eltz u Vukovaru

DAVOR JAVOROVIC/PIXSELL

MARKO MRKONJIĆ/PIXSELL

Umjetnine vraćene iz Srbije ponovno krasi unutrašnjost dvorca

Donedavno je dvorac Eltz bio ruglo grada

KRISTINA PETRICH/HALOPIX/PIXSELL